

MISCEL·LÀNIA

Algunes notes sobre la biografia històrica a Espanya, 2000-2005

Elisenda Cartaña; David Devesa

HISTORIADORS

La historiografia espanyola i catalana dels darrers anys ha experimentat la recuperació del prestigi de la biografia històrica, gènere que havia estat bandejat pel predomini de les teories marxistes i economicistes, bàsicament preocupades per qüestions estructurals i no pas del personatge individual. Davant d'aquest renovat interès, sembla especialment pertinent una aproximació a les obres d'aquest gènere que han estat recentment publicades. Per portar a terme aquesta tasca ens hem valgut dels principals catàlegs que ens brinden les diferents instàncies públiques dedicades al món del llibre i la cultura, així com, d'una manera puntual, dels mateixos llocs web d'algunes de les més rellevants editorials, especialment en relació amb les seves darreres novetats. Entre aquestes bases de dades, doncs, trobarem les de l'Agència Espanyola de l'ISBN,¹ la Biblioteca Nacional de España,² la Biblioteca Nacional de Catalunya,³ el Catàleg Col·lectiu de les Universitats de Catalunya⁴ i el Catàleg de la Xarxa de Biblioteques de la Diputació de Barcelona.⁵

---

¹ <http://www.mcu.es/bases/spa/isbn/ISBN.html>

² <http://www.bne.es/esp/catalogos.htm>

³ <http://www.bnc.es/catalogs/corrent/catalan/inici.php>

⁴ <http://www.cbuc.es/ccuc>

⁵ <http://gw24-vtls.diba.es/vtls/catalan>

Pel que fa als criteris emprats en la selecció dels títols quantificats i estudiats, hem escollit aquells que considerem que poden servir o interessar més a l'investigador dedicat a temes d'història contemporània. Conseqüentment, hem discriminat tots aquells llibres que sota l'epítet *Biografia* apareixien als catàlegs i que atendien a l'estudi de personatges aliens als segles XIX i XX. A més, hem tractat de cenyir-nos al concepte de biografia històrica en sentit estricte —no s'inclouen les memòries, els diccionaris biogràfics, ni les prosopografies. De la mateixa manera, no hem recollit les múltiples vides de religiosos i missioners, ni les edicions dedicades a recents ídols de masses, els quals, si bé tenen una indubtable significació en la fixació de patrons de comportament social, no són habitualment objecte d'estudi de l'historiador. Finalment, s'han privilegiat aquells títols publicats per editores amb una més àmplia distribució i que per tant són més accessibles —en queden fora, doncs, la majoria de publicacions institucionals, locals, etc. Per tant, els resultats que oferirem a continuació són fruit de la confecció d'una àmplia llista de llibres que vol reflectir l'interès editorial per la biografia històrica.

La biografia històrica sobre personatges relatius a la història contemporània gaudeix d'una bona salut. Dins del termini de 6 anys analitzats, s'han publicat un total de 536 llibres, la qual cosa implica una mitjana de quasi 90 títols anuals. El període s'inicia amb la quantitat de 104 obres de l'any 2000, continuant amb les 92 del 2001 i arriba a l'any 2002 amb un registre de 69 publicacions. L'any 2003 la xifra augmenta fins a les 104 biografies, només superades per les 108 publicades durant el 2004. Finalment, l'any 2005 deixa un saldo de 59 llibres.

Quant als autors d'origen espanyol, l'any 2000 trobem 82 llibres, la qual cosa representa un 78,85% del total de publicacions. L'any següent, són 60 les seves obres (65,22%), mentre que el 2002 en registra 47, que suposen en termes relatius un 68,11%. Els dos anys següents comparteixen uns números similars: 65 obres d'espanyols el 2003 (62,50%) i 69 durant el 2004 (63,88%). Per cloure el cicle, el 2005 aporta un total de 35 volums, que respon al 59,32% del total.

La presència del català en termes generals és força estimable, especialment si es té en compte que el nostre recull inclou les biografies històriques de tot l'Estat, sense exceptuar aquelles escrites en basc i gallec. L'any 2000 trobem la xifra de 24 obres en català (23,08%), seguides de les

16 del 2001 (17,39%). El 2003 manté aquests 16 volums, que significaran un 23,19% del total. A partir d'aquest moment, veurem un 22,11% l'any 2003 (23 llibres), un 14,81% el 2004 (16 obres), i finalitza amb les 3 biografies històriques publicades en català del 2005, que impliquen un 5,08%. La mitjana del període s'estableix, per tant, en un 17,61%.

En qualsevol cas, el que queda ben palès en l'anàlisi de la biografia històrica a Espanya és l'existència d'una gens menyspreable nòmina d'editorials que fan una clara aposta per aquesta dins dels seus productes. Naturalment, cadascuna d'elles manifestarà una certa especialització segons el seu públic habitual, però sempre dins d'uns camps predominants, que són les vides de polítics i d'intel·lectuals. En aquest sentit, trobem editorials decantades cap a la biografia de líders polítics, com són Ediciones B, Folio, Plaza&Janés, Temas de Hoy i Ariel, i d'altres que tenen especial cura del món de la cultura i els intel·lectuals —amb una particular atenció als escriptors— com Espasa, Tusquets, Proa, Mondadori i Gedisa. Però, segurament, la majoria d'aquests i altres segells com Crítica, Edicions 62, Omega, Planeta, Abadía de Montserrat, Edhasa, Península, La Esfera de los Libros i Síntesis, intenten cercar un equilibri entre aquestes dues variables, combinant personatges d'ambdós àmbits dins de les seves seleccions. Això no exclou, naturalment, que hi hagi altres firmes que incloguin matisos com el de gènere, com és el cas de Circe, especialitzada en biografies femenines.

Els personatges retratats responen, doncs, a una voluntat de recollir les preocupacions del gran públic i donar-hi resposta, i, consegüentment, la biografia serà molt sensible a les modes i esdeveniments polítics i culturals. Una primera constatació a fer és, en aquest sentit, la menor presència de personatges del segle XIX, més allunyats dels esdeveniments que preocupen el consumidor corrent. Malgrat això, hi ha diverses obres destacades sobre aquesta centúria sorgides com a fruit de l'impuls més acadèmic i científic. Exemples d'això són els treballs dels historiadors Pere Anguera, amb *El general Prim: la biografia de un conspirador* (Edhasa, 2003); Isabel Burdiel amb *Isabel II: no se puede reinar inocentemente* (Espasa-Calpe, 2003), o Jaume Guillamet, amb *Abdón Terrades, primer dirigent republicà, periodista i alcalde de Figueres* (Institut d'Estudis Empordanesos, 2000).

Un grup de personatges força rellevant el formen també els intel·lectuals catalanistes del segle XIX, que han rebut una atenció contínua.

A aquesta situació han respost les contribucions d'historiadors com Joan Palomas i Moncholí amb *Víctor Balaguer. Renaixença, revolució i progrés* (El Cep i la Nansa, 2004), acompanyades d'altres obres aparegudes al caliu del centenari de la mort de Valentí Almirall, com *Valentí Almirall, forjador del catalanisme* de Josep M. Figueres (Generalitat de Catalunya, 2004) i *Federalisme i catalanisme: Valentí Almirall* de Josep Pich Mitjana (Eumo, 2004).

Com es dedueix del cas de Valentí Almirall, una altra via important per a la penetració de personatges vuitcentistes —però també del segle XX— als catàlegs editorials actuals és la de les efemèrides. La commemoració de naixements, òbits, o altres fets rellevants de la vida d'intel·lectuals o polítics és el pretext favorit per a la recuperació de determinades figures, sigui des d'una perspectiva més comercial o bé responent a un impuls de caire molt més acadèmic. A aquesta darrera iniciativa trobem els casos de Manuel Murguía, escriptor i historiador galleguista al qual se li va dedicar el *Día das Letras Galegas* de l'any 2000, Francesc Pi i Margall, revisitat l'any 2001 gràcies al centenari de la seva defunció —és remarcable l'obra de Jordi Casassas i Albert Ghanime *Homenatge a Francesc Pi i Margall, 1824 - 1901. Intel·lectual i polític federal* (Generalitat de Catalunya, 2001)—, o Albert Einstein, protagonista el 2005 de l'Any Internacional de la Física que recorda el centenari de la formulació de la seva teoria de la relativitat.

En canvi, d'altres figures han estat celebrades des d'una perspectiva molt més àmplia socialment i han suscitat una vasta gamma de materials biogràfics per a públics ben diferents. En aquest grup trobaríem Jacint Verdaguer, Antoni Gaudí i Salvador Dalí,⁶ epicentres durant aquest període d'autèntiques operacions de màrqueting que es van impulsar des de sectors tan diversos com el del turisme cultural. En aquest sentit, no ens pot estranyar que Gaudí i Dalí siguin, només per darrere de Francisco Franco, els personatges més biografiats entre 2000 i 2005. A tall d'exemple dels títols apareguts sobre aquestes tres figures, podem mencionar estudis més especialitzats, com el del lingüista Isidor Cònsul amb *Perfils de Verdaguer*

---

⁶ L'any 2002 es van complir els 100 anys de la mort de Verdaguer i els 150 del naixement de Gaudí, mentre que el 2004 es va recordar el centenari del naixement de Dalí.

(Proa, 2003), els arquitectes Joan Bassegoda i Nonell amb *Gaudí o espacio, luz y equilibrio* (Criterio Libros, 2001) i Maria Antonietta Crippa amb *Antoni Gaudí, 1852-1926. De la naturaleza a la arquitectura* (Taschen, 2003), o el de la historiadora de l'art Dawn Ades amb *Dalí* (Folio, 2004). Això no vol dir que no existeixin títols que sovint tenen un rerefons molt més comercial que no pas de contribució científica, com seria el cas, per exemple, de *La vida desafortada de Salvador Dalí* (Anagrama, 2003) i *Lorca-Dalí, el amor que no pudo ser* (Nuevas Ediciones de Bolsillo, 2003) ambdós de l'hispanista irlandès Ian Gibson.

Però a part d'aquestes publicacions més o menys oportunistes, no hi ha dubte que l'anomenat «Món Actual» és el període que monopolitza l'atenció del públic, especialment amb relació als seus orígens a la Segona Guerra Mundial —i lligats íntimament a la contesa bèl·lica, al nazifeixisme i al comunisme—, així com a la posterior Guerra Freda. A casa nostra, trobem el paral·lel d'aquestes tensions i del món que s'esdevé a partir d'elles al trio Guerra Civil, Franquisme i Transició, amb l'avantsala del període de la II República. La riquesa d'aquest període republicà fa, a més, que proporcioni un gran nombre de personatges amb fort atractiu tant per al comprador com per als investigadors. En aquest sentit, podem esmentar les obres dedicades a José Antonio Primo de Rivera —del qual es van fer cent anys del seu naixement l'any 2003— com *Las gafas de José Antonio* de Adriano Gómez Molina (Actas, 2003), o *José Antonio Primo de Rivera: retrato de un visionario* de Julio Gil Pecharrromán (Temas de Hoy, 2003). A l'altra banda de l'espectre polític, trobem altres personatges, com *El President Companys, afusellat*⁷ de Josep Benet (Edicions 62, 2005), *Francisco Largo Caballero, el Lenin español* de Juan Francisco Fuentes (Síntesis, 2005) i *Federica Montseny, la indomable (1905-1994)* de Susanna Tavera (Temas de Hoy, 2005).

Però si hi ha una figura que veritablement ha generat un interès destacat als darrers anys, aquest és Francisco Franco, tal com ho proven les 15 biografies que l'estudien. Aquestes recerques són la prova fefaent que la Guerra Civil i la dictadura posterior estan generant un gran atractiu per a

---

⁷ Hi ha una traducció castellana publicada el mateix any per Península amb el títol *Lluís Companys, presidente de Cataluña, fusilado*.

públic i investigadors, tal com s'explicita amb llibres com els de Juan Pablo Fusi *Franco, autoritarismo y poder personal* (Suma de Letras, 2000), de Paul Preston *Franco: caudillo de España* (Mondadori, 2002), i de Luis Suárez Fernández, primer historiador que va tenir accés als arxius privats del dictador, *Franco* (Ariel, 2005). Les conseqüències de la mort del dictador i el retorn a la democràcia seran també un objecte d'estudi preferent que es visualitza en aquelles publicacions que reflexionen sobre algunes de les figures cabdals de la Transició, com Joan Carles I —estudiat, entre d'altres, per Paul Preston a *Juan Carlos* (De Bolsillo, 2004)— i Adolfo Suárez —amb títols com *Adolfo Suárez* de Charles T. Powell (Ediciones B, 2004).

Finalment, cal ressenyar l'existència d'un bon nombre d'obres que atenen a les qüestions de més pura actualitat. Entre aquestes podrem trobar individus que han protagonitzat la vida política internacional dels darrers anys, com Slobodan Milosevic o Saddam Hussein, o bé figures relacionades amb l'àmbit religiós com Joan Pau II, desaparegut l'any 2005, i el seu successor Benet XVI. En definitiva, es tracta d'una mostra més del dinamisme i la bona adaptació d'aquest gènere al mercat editorial, el qual, en un moment històric de crisi d'identitat a tots nivells —des de les nacions, passant per les classes socials i arribant fins a l'individu— cerca en la biografia les arrels i els personatges de referència on la societat pugui emmirallar-se.